
Prijevod

Daniel Zamora

MOŽEMO LI KRITIZIRATI FOUCAULTA?*

U poznijoj dobi Michel Foucault razvio je neobičnu simpatiju prema neoliberalizmu.

Od njegove smrti 1984. godine djelo Michela Foucaulta postalo je kamen kušnje za akademsku ljevicu širom svijeta. No u provokativnoj novoj knjizi, objavljenoj u Belgiji prošloga mjeseca, tim učenjaka predvođen sociologom Danielom Zamorom postavlja pronicljiva pitanja o Foucaultovom odnosu prema neoliberalnoj revoluciji koja je upravo započinjala posljednjih godina njegovog života.

U intervjuu ovog mjeseca, za novi francuski časopis *Ballast*, Zamora raspravlja o fascinantnim nalazima iz knjige te njihovom značenju za radikalnu misao danas. Slijedi tekst intervjuja koji je s francuskog na engleski jezik preveo Seth Ackerman.

U svojoj knjizi *Foucault, Sa Pensée, Sa Personne*, Foucaultov prijatelj Paul Veyne piše da se Foucaulta nije dalo klasificirati, ni politički ni filozofski: »Nije vjerovao ni u Marxa ni u Freuda, ni u revoluciju ni u Maoa, privatno se hihotao naprednim dobrim namjerama, i nije mi poznato da je imao principijelan stav o velikim problemima Trećeg svijeta, konzumerizmu, kapitalizmu, američkom imperijalizmu.«

* Izvor: Can We Criticize Foucault?, *Jacobin*, Brooklyn, 10. 12. 2014.,

<https://www.jacobinmag.com/2014/12/foucault-interview/> (27. 12. 2014.), a što je prijevod teksta Peut-on critiquer Foucault?, *Ballast*, 3. 12. 2014., <http://www.revue-ballast.fr/peut-on-critiquer-foucault/> (27. 12. 2014.).

Kod prijevoda je korištena engleska verzija teksta, dok su prema francuskom izvorniku dodani (i po potrebi dopunjeni) izvori za pojedine u intervjuu korištene citate (op. prev.).

Vi pišete da je on uvijek bio »korak ispred svojih suvremenika«. Što pod time podrazumijevate?

Treba reći da je Foucault, nesumnjivo, pod svjetlo reflektora doveo teme koje su bile očito zanemarivane, čak i marginalizirane, od dominantnih intelektualaca njegovog doba. Bila riječ o psihijatriji, zatvoru ili seksualnosti, njegovi su radovi jasno markirali golem intelektualni teren. Naravno, on je bio dio jednog doba, jednog puno šireg društvenog konteksta, i nije bio prvi koji se bavio tim pitanjima. Te su se teme pojavljivale svugdje i postajale su predmetima važnih društvenih i političkih pokreta.

U Italiji, na primjer, antipsihijatrijski pokret koji je poveo Franco Basaglia nije čekao da Foucault dovede u pitanje ludnicu, nego je formulirao vlastite poticajne političke prijedloge za zamjenu te ustanove. Tako je očito da Foucault nije bio ishodište svih tih pokreta – on to nikad nije ni tvrdio – ali je jasno da je on otvorio put velikom broju historičara i učenjaka koji su se bavili novim temama, novim teritorijima koji su bili slabo istraženi.

On nas je poučavao da uvijek politički propitujemo stvari za koje se u to vrijeme činilo da su »onkraj« svake sumnje. Još uvijek se sjećam njegove čuvene rasprave s Chomskim kad je ustvrdio da je pravi politički zadatak, u njegovim očima, kritizirati ustanove koje su »naizgled neutralne i neovisne« i napadati ih »na takav način da prikriveno političko nasilje unutar njih bude raskrinkano«¹.

Možda imam određene sumnje o naravi njegovih kritika – siguran sam da ćemo se tome još vratiti – no ipak je to bio krajnje inovativan i poticajan projekt.

Prikazujući Foucaulta kompatibilnim s neoliberalizmom, Vaša bi knjiga mogla dići dosta prašine.

¹ Chomsky, Noam; Foucault, Michel. *Raison contre pouvoir*, Bruxelles: Aden, str. 53

Nadam se tome. To je i svojevrsna namjera s knjigom. Želio sam jasno raskinuti sa suviše konsenzualnom predodžbom o Foucaultu kao potpuno suprotstavljenom neoliberalizmu pri kraju života. S tog stajališta, smatram da su tradicionalne interpretacije njegovih kasnih radova pogrešne, ili barem izbjegavaju dio problema. On je postao nekom vrstom nedodirljive figure unutar dijela radikalne ljevice. Kritike su prema njemu bojažljive, u najmanju ruku.

To je sljepilo iznenađujuće jer sam čak i ja ostao zapanjen, kad sam se zadubio u tekstove, popustljivošću koju je Foucault iskazivao prema neoliberalizmu. Nije riječ samo o njegovim predavanjima na Collège de Franceu, nego i o brojnim člancima i intervjuima, koji su svi dostupni.

Foucaulta je snažno privlačio ekonomski liberalizam: u njemu je vidio mogućnost jednog oblika governmentalnosti što je bio manje normativan i autoritaran od socijalističke i komunističke ljevice, koje je smatrao potpuno zastarjelima. On je u neoliberalizmu napose vidio »mного manje birokratski« i »mного manje disciplinarni« oblik politike od onoga koji je ponudila poslijeratna država blagostanja. Čini se da je zamišljao neoliberalizam koji ne bi projicirao svoje antropološke modele na pojedinca, koji bi pojedincima nudio veću autonomiju *vis-à-vis* države.

Čini se, dakle, da se Foucault kasnih sedamdesetih godina približavao »drugoj ljevici«, onoj manjinskoj ali intelektualno utjecajnoj tendenciji francuskog socijalizma, zajedno s ličnostima poput Pierrea Rosanvallon-a čije je spise Foucault cijenio. Zavodljiv mu je bio taj antietatizam i ta želja da se »deetatizira francusko društvo«.

Čak se ni Colin Gordon, jedan od glavnih Foucaultovih prevoditelja i komentatora u anglosaksonskom svijetu, nije libio reći da u Foucaultu vidi neku vrst prethodnika blerovskog trećeg puta koji inkorporira neoliberalnu strategiju u socijal-demokratski korpus.

Istodobno, Vaša knjiga nije denuncijacija ni tužiteljska istraga. Kao što ste ranije rekli, prepoznajete kvalitetu njegovog djela.

Naravno! Fasciniran sam njegovom osobnošću i djelom. Za mene je ono dragocjeno. Također iznimno cijenim djelo *La dernière leçon de Michel Foucault* koje je nedavno objavio Geoffroy de Lagasnerie. Konačno, njegova je knjiga svojevrsno naličje naše jer on u Foucaultu vidi želju da se neoliberalizam upotrijebi za ponovno otkrivanje ljevice. Naše je gledište da Foucault upotrebljava neoliberalizam kao više od pukog oruđa: on usvaja neoliberalni pogled kako bi kritizirao ljevicu.

Ipak, Lagasnerie podvlači tezu za koju smatram da je esencijalna i dopire do srži brojnih problema na kritičkoj ljevici: on tvrdi da je Foucault bio jedan od prvih koji su neoliberalne tekstove doista uzeli ozbiljno i iščitali ih rigorozno. Prije njega, ti su intelektualni produkti općenito odbacivani, percipirani kao jednostavna propaganda. Prema Lagasnerieu, Foucault je raznio simboličku barijeru koju je intelektualna ljevica bila izgradila naspram neoliberalne tradicije.

Razdvojeno u uobičajenom sektaštvu akademskog svijeta nije postojalo ni jedno poticajno iščitavanje koje bi uzelo u razmatranje argumente Friedricha Hayeka, Garyja Beckera ili Milтона Friedmana. Na tu se temu možete samo složiti s Lagasnerieom: Foucault nam je omogućio pročitati i razumjeti te autore, otkriti kod njih složen i poticajan korpus misli. Na tu se temu potpuno slažem s njim. Neosporno je da se Foucault uvijek jako trudio istražiti teorijske korpuse vrlo različitih vidokruga i stalno propitivati vlastite ideje.

Intelektualna ljevica na žalost nije uvijek u tome uspijevala. Ona je često ostajala zarobljenom u stavu svoje »škole« *a priori* odbijajući razmotriti ili raspraviti ideje i tradicije koje polaze od premisa različitih od njezinih vlastitih. To je vrlo štetan stav. Događa se da imate posla s ljudima koji praktički nikad nisu čitali intelektualne očeve utemeljitelje političke

ideologije koju navodno napadaju. Njihovo je znanje često ograničeno na svega nekoliko reduktivnih općih mjesta.

U svojoj knjizi, Vi osporavate njegovu viziju socijalne sigurnosti² i redistribucije bogatstva. Možete li reći nešto o tome?

To je praktički neistraženo pitanje unutar golemog korpusa »fukoovaca«. Iskreno govoreći, nisam mislio da ću na tome raditi dok sam osmišljavao plan knjige. Moje zanimanje za socijalnu sigurnost prvotno nije bilo vezano izravno za Foucaulta, no moje istraživanje o tom pitanju navelo me na razmišljanje o tome kako smo tijekom zadnjih četrdeset godina prešli s politike usmjerene na borbu protiv nejednakosti, temeljene na socijalnoj sigurnosti, na politiku usmjerenu na borbu protiv siromaštva, sve više organiziranu oko specifičnih proračunskih izdvajanja i ciljanih populacija.

No prijelaz s jednog cilja na drugi potpuno transformira koncepciju socijalne pravde. Borba protiv nejednakosti (i nastojanje da se smanje apsolutni dispariteti) bitno je drugačija od borbe protiv siromaštva (i nastojanja da se ponudi minimum onim najugroženijima). Provedba te male revolucije zahtijevala je godine rada na delegitimiranju socijalne sigurnosti i institucija radničke klase.

Upravo dok sam pomno iščitavao tekstove »kasnog« Foucaulta (iz kasnih sedamdesetih i ranih osamdesetih) postalo mi je jasno da je on sâm imao puno udjela u toj operaciji. Dakle, ne samo što je propitivao socijalnu sigurnost, on je također bio zaveden alternativom negativnog poreza na dohodak koju je u to doba predložio Milton Friedman. Za njega su mehanizmi socijalne pomoći i socijalnog osiguranja, koje je stavljao u istu ravninu sa

² »Socijalna sigurnost« ovdje se upotrebljava u francuskom značenju, te se odnosi na sve socijalno osiguranje. Na primjer, francusko nacionalno zdravstveno osiguranje dio je njihovog sustava »socijalne sigurnosti« (op. engl. prev.).

zatvorom, vojarnama ili školom, bili neophodne ustanove »za primjenu moći u modernim društvima«.

Također je zanimljivo primijetiti da François Ewald u svom središnjem djelu ne oklijeva napisati da »država blagostanja ispunjava san ,biomoći'«. Ništa manje! [Ewald je bio Foucaultov učenik i asistent, sada vodeći intelektualac povezan s francuskom industrijom osiguranja i MEDEF-om, glavnom francuskom udrugom poslodavaca.]

S obzirom na mnoge nedostatke klasičnog sustava socijalne sigurnosti Foucaulta je zanimala zamjena tog sustava negativnim porezom na dohodak. Ideja je relativno jednostavna: država isplaćuje potporu svakome tko se nađe ispod određene razine prihoda. Cilj je posložiti stvari tako da se, bez potrebe za puno administriranja, nitko ne nađe ispod minimalne razine.

U Francuskoj ta debata započinje 1974. godine s knjigom Lionela Stoléroa *Vaincre la pauvreté dans les pays riches (Suzbijanje siromaštva u bogatim državama)*. Također je zanimljivo primijetiti da se Foucault osobno susreo sa Stoléruom nekoliko puta dok je Stoléru bio tehnički savjetnik u kabinetu [desničarskog francuskog predsjednika] Valeryja Giscarda D'Estainga. Jedna važna teza provlači se njegovim djelom i izravno je privukla Foucaultovu pozornost: u duhu Friedmana, pravi se distinkcija između politike koja traži jednakost (socijalizam) i politike koja samo nastoji eliminirati siromaštvo bez propitivanja dispariteta (liberalizam).

Prema Stoléruu, citiram, »doktrine... nas mogu voditi ili k politici koja nastoji eliminirati siromaštvo, ili k politici koja nastoji ograničiti jaz između bogatih i siromašnih«. ³ To je ono što on naziva »granicom između apsolutnog siromaštva i relativnog siromaštva«. ⁴ Prvo se odnosi na arbitrarno određenu razinu (čime se bavi negativni porez na dohodak), a drugo na

³ Stoléru, Lionel (1974). *Vaincre la pauvreté dans les pays riches*, Paris: Flammarion, str. 237

⁴ Ibid. str. 286-287

sveukupne disparitete između pojedinaca (čime se bave socijalna sigurnost i država blagostanja).

U očima Stolérúa »tržišna je ekonomija sposobna asimilirati djelovanja za borbu s apsolutnim siromaštvom«, ali je »nesposobna progutati suviše jake lijekove protiv relativnog siromaštva«. ⁵ Zbog toga, kaže on, »vjerujem da je distinkcija između apsolutnog siromaštva i relativnog siromaštva u stvari distinkcija između kapitalizma i socijalizma...«. ⁶ Dakle, ono što je na kocki pri prijelazu s jednoga na drugo jest političko pitanje: prihvaćanje kapitalizma kao dominantnog ekonomskog oblika, ili ne.

S tog je gledišta Foucaultov jedva prikriveni entuzijazam prema Stoléruovom prijedlogu bio dio šireg pokreta koji je pratio slabljenje egalitarne filozofije socijalne sigurnosti u korist snažno slobodno-tržišno orijentirane borbe protiv »siromaštva«. Drugim riječima, a što se može činiti krajnje iznenađujućim, borba protiv siromaštva daleko od toga da je ograničavala učinke neoliberalnih politika, nego je u stvarnosti djelovala u korist njihove političke hegemonije.

Stoga ne iznenađuje vidjeti najveća svjetska bogatstva, poput onih Billa Gatesa ili Georgea Sorosa, kako se upuštaju u tu borbu protiv siromaštva, čak i kad podupiru, naizgled bez ikakvog proturječja, liberalizaciju javnih usluga, destrukciju svih tih mehanizama redistribucije bogatstva, i »vrline« neoliberalizma.

Borba protiv siromaštva tako dopušta uključivanje socijalnih pitanja u političku agendu bez obveze na borbu protiv nejednakosti i strukturnih mehanizama koji je proizvode. Stoga je ta evolucija sastavni dio neoliberalizma, a cilj je mog teksta pokazati da je Foucault imao svoj dio odgovornosti u tom razvoju.

⁵ Ibid. str. 286-287

⁶ Ibid. str. 286-287

Pitanje države sveprisutno je u Vašoj knjizi. Tko god kritizira njezin *raison d'être* navodno je liberal. No, nije li to zaborav tradicija anarhizma i marksizma, od Bakunjina do Lenjina? Ne previđate li tu dimenziju?

Ne mislim tako. Smatram da je kritika iz marksističke ili anarhističke tradicije vrlo različita od one koju je formulirao Foucault, i ne samo on nego i znatan dio marksizma 1970-ih.

Prvo, iz jednostavnog razloga što svi ti stari anarhistički i marksistički pisci nisu znali ništa o socijalnoj sigurnosti ni o obliku koji će država poprimiti nakon 1945. godine. Država kojom se bavio Lenjin u stvari je bila država dominantne klase u kojoj radnici nisu igrali nikakvu stvarnu ulogu. Pravo glasa, na primjer, nije postalo opće – za muškarce – sve do međuratnog razdoblja. Zbog toga je teško znati što bi oni mislili o tim institucijama i njihovom takozvanom »buržoaskom« karakteru.

Oduvijek me snažno iritirala ta ideja, koja je relativno popularna unutar radikalne ljevice, da socijalna sigurnost u stvari nije ništa više nego oruđe društvene kontrole u rukama krupnog kapitala. Ta ideja pokazuje potpuno nerazumijevanje povijesti i podrijetla naših sustava socijalne zaštite. Te sustave nije uspostavila buržoazija kako bi kontrolirala mase. Upravo suprotno, ona se prema njima odnosila posve neprijateljski!

Te su institucije bile rezultat snažne pozicije koju je zauzimao radnički pokret nakon oslobođenja. Njih je proizveo sâm radnički pokret. Od devetnaestog stoljeća nadalje radnici i sindikati uspostavljali su uzajamna društva, na primjer, kako bi isplaćivali potpore onima koji nisu mogli raditi. Upravo su logika tržišta i ogromni rizici koje je ona nametala na živote radnika bili ono što ih je tjeralo da razvijaju mehanizme za djelomičnu socijalizaciju prihoda.

U ranoj fazi industrijske revolucije samo su vlasnici imovine bili građani u punom smislu i, kao što sociolog Robert Castel naglašava, upravo je sa socijalnom sigurnošću »društvena rehabilitacija onih koji nisu vlasnici imovine« stvarno provedena. Socijalna sigurnost bila je ta

koja je uspostavila, uz privatno vlasništvo, društveno vlasništvo koje je trebalo narodne klase uvesti u građanstvo. To je ideja koju Karl Polanyi razvija u *Velikoj preobrazbi* a koja u načelu socijalne zaštite vidi cilj izvlačenja pojedinca izvan zakona tržišta, time i rekonfiguriranja odnosa moći između kapitala i rada.

Može se, naravno, lamentirati o etastičkom obliku upravljanja socijalnom sigurnošću, ili, recimo, o tome da bi njome trebali upravljati kolektivi – premda ja u to zapravo ne vjerujem – no kritiziranje tog oruđa i njegove ideološke baze kao takve, to je nešto sasvim drugo. Kad Foucault ide tako daleko pa kaže da je »jasno da teško da ima ikakva smisla govoriti o ‚pravu na zdravlje‘«, i pita, »treba li društvo nastojati zadovoljiti potrebe pojedinaca za zdravljem? I mogu li ti pojedinci legitimno zahtijevati zadovoljenje tih potreba?« tada više doista nismo unutar anarhističkog registra.

Smatram, nasuprot Foucaultu, da ono što bismo trebali činiti jest produbljivati socijalna prava koja već imamo, trebali bismo »nadograđivati ono što već postoji«, kao što kaže Bernard Friot. A socijalna je sigurnost odlično oruđe koje bismo trebali i braniti i produbljivati.

U sličnom tonu, kad čitam filozofkinju Beatriz Preciado, koja u *Libérationu* piše da »nećemo plakati nad krajem države blagostanja jer je država blagostanja i psihijatrijska bolnica, ured za osobe s posebnim potrebama, zatvor, patrijarhalno-kolonijalno-heteronormativna škola«, to me navodi na pomisao da je neoliberalizam postigao puno više od preobrazbe naše ekonomije; on je dubinski rekonfigurirao socijalnu imaginaciju izvjesne »libertarijanske« ljevice.

Ako pogledate ono malo kritičkih intelektualaca koji osporavaju Foucaulta (mislim, Mandosio, Debray, Bricmont, Michéa, Monville ili Quiniou), mogli biste reći, u općim terminima, da ga oni kritiziraju zato što se pozicionirao više *sociétal*, nego *social* [tj. više socio-kulturno nego socio-ekonomski].

No fokusiravši se na »marginalne« (isključene, zatvorenike, lude, »abnormalne«, seksualne manjine itd.), nije li Foucault omogućio izvesti na svjetlo sve te ljude koji su dotad bili zanemareni od ortodoksnog marksizma – koji je uspijevaao sagledati samo ekonomske odnose?

Apsolutno ste u pravu. Ponovit ću: njegov je doprinos na tu temu jako važan. On je jasno izvukao iz sjene čitav spektar opresija koji je ranije bio nevidljiv. No njegov pristup nije ciljao te probleme samo iznijeti: on im je nastojao dati središnju važnost u političkom smislu, koju se moglo propitivati.

Jasno rečeno: u njegovim očima, i u očima mnogih autora toga razdoblja, radnička je klasa danas *embourgeoisée*, ona je savršeno integrirana u sustav. »Povlastice« koje je ona ostvarila nakon rata više je ne čine agentom društvene promjene, nego, naprotiv, kočnicom revolucije. Ta je ideja bila vrlo raširena u to vrijeme, može se naći kod tako različitih autora kao što su Herbert Marcuse ili André Gorz. Gorz je znao ići tako daleko da je govorio o »povlaštenoj manjini«, referirajući se na radničku klasu.

Kraj te središnje važnosti – što je također bio sinonim za kraj središnje važnosti rada – naći će svoj izraz u »borbama protiv marginalizacije« etničkih ili društvenih manjina. *Lumpenproletariat* (ili »novi plebejci«, da upotrijebim Foucaultov termin) stekao je novu popularnost i sada je promatran kao istinski revolucionarni subjekt.

Za te autore problem, dakle, više nije toliko eksploatacija, nego moć i moderni oblici dominacije. Kao što je pisao Foucault, ako je »devetnaesto stoljeće bilo iznad svega zaokupljeno odnosima između velikih ekonomskih struktura i državnog aparata«, sada su »problem *petits pouvoirs* [malih moći] i difuznih sustava dominacije« bili ono što je »postalo fundamentalnim problemima«⁷.

⁷ Foucault, Michel (2001). Michel Foucault. Les réponses du philosophe, u: Defert, Daniel; Ewald, François (eds.). *Dits et écrit 1 (1954-1975)*, n°163, Paris: Gallimard, str. 1674

Problem eksploatacije i bogatstva zamijenjen je onim »suviše moći«, moći kontrole nad ponašanjem osobe, te oblicima moderne pastoralne moći. Početkom 1980-ih čini se jasnim da za Foucaulta pitanje više nije redistribucija bogatstva. On bez oklijevanja piše: »Moglo bi se reći da trebamo ekonomiju koja se ne bavi proizvodnjom i raspodjelom, nego ekonomiju koja se bavi odnosima moći«. ⁸ Dakle, to ima manje veze s borbom protiv moći »kao ekonomskog eksploatatora«, a više s borbama protiv svakodnevne moći kakve naročito utjelovljuju feminizam, studentski pokreti, borbe zatvorenika ili ljudi bez dokumenata.

Biti ću jasan, problem očito nije što je na agendu stavljen čitav spektar dominacija koje su jednom bile zanemarene, problem proizlazi iz činjenice da se o tim dominacijama sve više teoretizira i razmišlja izvan pitanja eksploatacije. Daleko od toga da je izložena teorijska perspektiva koja bi promislila odnose između tih problema, nego su oni malo po malo suprotstavljeni jedan drugome, čak se o njima razmišlja kao o proturječnima.

To je u biti ono zbog čega ga neki kritiziraju: uzdizanje lika »delinkventa«, kriminalca, i lumpena, a ismijavanje »konzervativnog« trudenika i radnika.

U Vašoj knjizi Jean-Loup Amselle povlači vezu između tog napuštanja »naroda« i *écologie* pozicije governmentalne ljevice, tipa Terra Nova [neoliberalni francuski *think tank* blizak Socijalističkoj stranci]. Što mislite o tome?

Problem je što je to odbacivanje radničke klase imalo prilično zapanjujuće učinke. Ono je u središte javne debate dovelo »socijalnu isključenost« nezaposlenih, imigranata, te mladih iz *banlieues* kao glavni politički problem. Ta je evolucija završila tako što je postala polazištem – i na desnici i na ljevici – za pridavanje središnje važnosti »isključenima«, ideji da će sada »postindustrijsko« društvo dijeliti one koji imaju pristup tržištu rada od onih koji su, do ovog ili onog stupnja, s njega isključeni – premjestivši tako fokus sa svijeta rada na isključenost, siromaštvo ili nezaposlenost.

⁸ Foucault, Michel (2001). *La philosophie analytique de la politique*, u: Defert, Daniel; Ewald, François (eds.). *Dits et écrits 1954-1988*, Paris: Gallimard, str. 536

Kao što su primijetili sociolozi Stéphane Beaud i Michel Pialoux, to će premještanje neizravno staviti radnike »na stranu onih ,unutra', onih koji imaju posao, na stranu ,povlaštenih' i ,nezasluženih probitaka'«. ⁹

Ta logika, koja je redefinirala socijalno pitanje na obje strane – i na desnici i na ljevici – kao sukob između dviju frakcija proletarijata, umjesto između kapitala i rada, jest nešto što treba istražiti. Na desnici, cilj je bio ograničiti socijalna prava »viška populacije« (*surnuméraires*), mobilizirajući »radnike« (*actifs*) protiv njih, a na ljevici je bila riječ o mobiliziranju »viška populacije« protiv *embourgeoisementa* »radnika«. Obje su strane, dakle, prihvatile središnju važnost frakcija »isključenih« iz stabilne radne snage na štetu »radnika«.

Možemo se tako zapitati nije li, kad je Margaret Thatcher suprotstavila »zaštićenu« i »maženu« »potklasu« onima »koji rade«, ona time iskazala u inverznom obliku tezu Foucaulta ili André Gorza? Ta nova doksa konzervativne neoliberalne desnice u biti nastoji, kao što primjećuje Serge Halimi, »redefinirati socijalno pitanje na takav način da linija rascjepa više ne razdvaja bogate od siromašnih, kapital od rada, nego dvije frakcije ,proletarijata' jednu od druge: onu koja pati od ,zamora suosjećanja' od one koja predstavlja ,naciju blagostanja'«. ¹⁰

Očito, politički sadržaj tih desničarskih iskaza radikalno se razlikuje od iskaza autora iz kasnih 1970-ih, no i jedni i drugi pretpostavljaju da su danas »isključeni« oni koji predstavljaju problem ili rješenje; upravo je višak populacije postao središnji politički subjekt, a ne više radnička klasa.

Doista, kako ne uočiti paradoks između Gorzove »ne-klase« i »potklase« koja je tako draga ultrakonzervativnom ideologu Charlesu Murrayu? I za Gorza i za neoliberalni pokret nije više

⁹ Beaud, Stéphane; Pialoux, Michel (2004). *Retour sur la condition ouvrière*, rééd. 10/18, Paris: Arthème Fayard, str. 424

¹⁰ Halimi, Serge (2008). Predgovor, u: Frank, Thomas (2008). *Pourquoi les pauvres votent à droite*, Marseille: Agone, str. 19

činjenica eksploatiranosti ono što predstavlja problem, nego nečiji odnos prema radu. Gorz vidi način života viška populacije kao »oslobođenje« od rada, a Thatcherova vidi »porok« lijenosti s kojim se treba uhvatiti u koštac. Jedan uzdiže »pravo na lijenost« do statusa vrline, dok druga to prikazuje kao nepravdu koju se mora uništiti.

No, ispod površine, te dvije inačice funkcioniraju prema istoj logici. Tako i ljevica i desnica žele da »višak populacije« bude problem, istiskujući time one stare, otrcane, dogmatske ideje koje su smještale eksploataciju u središte socijalne kritike.

I ljevica i desnica žele međusobno suprotstaviti dvije frakcije proletarijata koje su, s neoliberalnom ekonomskom evolucijom, ušle u destruktivno nadmetanje jedna protiv druge. Kao što je to tako dobro opisala marksistička filozofkinja Isabelle Garo, taj će trik pomoći »zamijeniti eksploataciju i njezinu kritiku fokusiranjem na žrtvu kojoj je uskraćena pravda, zatvorenika, disidenta, homoseksualca, izbjeglicu itd.«¹¹

Debray piše u *Modernes catacombes* da je Foucault, buntovnik i subverzivac, postao »službeni filozof«. Kako razumijevate taj paradoks? I kako objašnjavate da je Foucault mogao zavesti tako mnogo onih u radikalnim miljeima koji svejedno snažno svjedoče da žele stati na kraj neoliberalnoj eri?

To je vrlo zanimljivo pitanje, ali i jedno na koje nemam zadovoljavajući odgovor. Ipak bih sugerirao da je to uvelike zbog same strukture akademskog polja. Morali biste se vratiti sve do Bourdieua i dragocjenih radova Louisa Pinta kako biste bolje razumjeli tu evoluciju.

Nikada se ne smije zaboraviti da pristupanje nekoj »školi«, ili povezivanje s određenom teorijskom perspektivom, znači povezivanje s intelektualnim poljem gdje postoji važna borba za pristup dominantnim pozicijama. Na kraju krajeva, nazivati sebe marksistom u Francuskoj

¹¹ Garo, Isabelle (2011). *Foucault, Deleuze, Althusser et Marx*, Paris: Demopolis, str. 70

1960-ih – kada su dijelom akademskog polja dominirali samozvani marksisti – nije imalo isto značenje kao što je biti marksist danas.

Koncepti i kanonski autori očito su intelektualni instrumenti, no oni također korespondiraju s različitim strategijama za postajanje dijelom polja i borbama oko njega. Intelektualni su razvoji, dakle, djelomično određeni odnosima moći unutar sâmog polja.

Također, čini mi se da su se odnosi moći unutar akademskog polja zamjetno promijenili od kraja 1970-ih: nakon slabljenja marksizma Foucault je zauzeo središnje mjesto. U stvarnosti, on nudi udobnu poziciju koja dopušta uvođenje izvjesnog stupnja subverzije bez narušavanja kodeksa akademije. Pozivanje na Foucaulta relativno je cijenjeno, često omogućuje njegovim braniteljima objavljivanje u prestižnim časopisima, pristup širokim intelektualnim mrežama, objavljivanje knjiga itd.

Široke se intelektualne mase u svojim radovima pozivaju na Foucaulta, stavljajući mu usta razne međusobno proturječne tvrdnje. Možete biti savjetnik u MEDEF-u i uređivati njegova predavanja! [Referenca na François Ewalda, savjetnika u glavnoj francuskoj udruzi poslodavaca, vidjeti gore.] Rekao bih da on otvara vrata. A ne možete to isto reći za Marxa danas.

Ta kritika »margina« kao središta političke borbe mogla bi završiti na oduševljenje svakojakih kontrarevolucionara u Francuskoj ili Belgiji. Ne bojite li se ići im na ruku?

Doista mislim da postoji »konzervativna« kritika Foucaulta – i šire, kritika onoga što svibanj '68. predstavlja u francuskoj društvenoj povijesti. Ta kritika više uopće nije marginalna: možete je naći među misliocima konzervativne desnice poput Erica Zemmoura ili unutar Nacionalne fronte. Ona otvoreno kritizira cijelo feminističko, antirasističko i kulturno nasljeđe svibnja '68., a ima mnogo manje toga reći o ekonomskim pustošenjima

neoliberalizma. Kao da je problem politički liberalizam koji je došao s 1980-ima, te ćemo samo vraćanjem tih društvenih evolucija na početak biti sposobni za *faire société*.

Često čujete tu vrst razmišljanja prema kojoj je razaranje obiteljskih vrijednosti ili komunitarnih oblika društvenih veza bilo ono što je omogućilo širenje neoliberalizma. Možda ima i zrno istine u tim analizama, no one su u potpunoj zabludi kad predlažu povratak »tradicionalnijim« načinima života. Hrlimo prema daleko autoritarnijoj vrsti liberalizma, s povratkom obiteljskim vrijednostima, povratkom potpunoj fantaziji nacionalne kulture, i dobrom starom pred-globaliziranom kapitalizmu...

A što se tiče ideje da im »idem na ruku« ne smatram da je to problem. Ako postoji problem s određenim aspektima nasljeđa svibnja '68., uloga ljevice nije zatvarati oči zato što o tome govori krajnja desnica, nego naprotiv, izraziti vlastitu prosudbu, formulirati vlastitu kritiku, kako se ne bi potpuno izgubila ideološka bitka. To je zadatak s kojim trebamo započeti kako bismo rekonstruirali ljevicu koja je i radikalna i popularna.

S engleskog preveo: Armano Srblijinović